

Тичина Д. М. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ДЕТЕРМІНІЗМУ В КРИМІНОЛОГІЇ

Питання про причинність у кримінології не є відособленим чи локальним. Воно сягає проблеми більш високого порядку – загальнонаукової, філософської проблеми причини і наслідку. Очевидно, що лише після ознайомлення із загальними закономірностями, можна екстраполувати їх на окремі, більш вузькі сфери. З огляду на це, дослідники-кримінологи намагаються пов'язати свої уявлення про причинний зв'язок з тими положеннями, які вони черпають з філософських джерел. Причому зрозуміло, що представники правових наук прагнуть звести до мінімуму філософську базу власних розробок. Це призводить до того, що за межами аналізу залишається та обставина, що у філософії єдності думок немає практично з жодної проблеми, зокрема щодо питань причинного зв'язку. Це особливо помітно зараз, в умовах вільної від ідеологічного тиску філософії. Багатоплановість проблем причинності у кримінальному праві та їх зв'язок з філософією породжує розмаїття поглядів, позицій, теорій, на які багата кримінально-правова наука, але які, на жаль, не завжди допомагають у вирішенні конкретних життєвих проблем [1, с. 19].

На думку Н. Ф. Кузнецової, кримінологічна детермінація – це вид соціальної детермінації, яку можна розглядати в межах більш загальної системи – детермінації подій і явищ природи й суспільства. Ця детермінація є різновидом універсального зв'язку явищ [2].

У зв'язку з тим, що термін «детермінація» походить від латинського *determinate*, що означає – визначати, відокремлювати, відмежовувати, В. М. Кудрявцев зауважує, що поняття «детермінувати» має значення – визначити. Тобто це поняття ширше, ніж причина або умова, тому що охоплює те й інше [3, с. 49].

Так, Н. М. Ярмиш зазначає, детермінізм – це категорія, яка виражає будь-яку зумовленість явищ, предметів, процесів та

усі види зв'язків між ними. Причинність – це категорія, призначена для висловлювання винятково причиново-наслідкових відносин, тобто має вужче значення [1, с. 35].

Зокрема В. В. Лунєєв вважає, що у ході розвитку сучасної науки розкривається все більше форм зв'язку між явищами, що виражається у вигляді співвідношень, які не мають явного і безпосереднього причинового характеру [4, с. 473–474].

Причинність в кримінології ніколи не реалізується в «чистому» вигляді, вільному від інших форм зв'язку, і лише абстрактно може бути відділена від них. Така абстракція може бути плідною і ефективною, оскільки допомагає розкрити причинність кримінальних явищ як основи, на якій ґрунтується вся система соціальних явищ. Після того як причиновий зв'язок розкрито ми повинні знову повернутися до цілісної картини криміногенності, тобто впровадити вивчення причин у складну мережу взаємозалежностей. Усі форми причинового і функціонального зв'язку охоплюються одним поняттям детермінації. Детермінація – це вчення про об'єктивний закономірний взаємозв'язок та причину зумовленість усіх явищ. Вона протистоїть індетермінізму, який заперечує загальний характер причинності.

Процес детермінації злочинності є складною взаємодією різних форм зв'язків: не лише причинових, а й також функціональних, статистичних, зв'язків стану тощо. Під час вивчення детермінації злочинності важливим є облік специфіки соціального детермінізму. Головна його особливість полягає в тому, що в суспільстві всі зв'язки постають у формі відносин між людьми – цілеспрямованих зв'язків. Перетворення можливості в дійсність у суспільстві завжди відбувається за активної участі людей.

Поняття детермінації, як вважає А. П. Закалюк, відображає діалектичну суттєву властивість реального буття – загальний зв'язок, залежність та взаємозумовленість предметів, явищ, процесів. Таким чином, детермінація злочинності – це комплекс явищ, процесів, фактів, проявів, з якими вона пов'язана та якими зумовлена. Завданням сучасної кримінології є не лише визначення і подання теоретичних положень процесу детермінації злочинів і злочинності, а й оптимальне розкриття застосування цих положень у практичній діяльності (насамперед

у діяльності щодо аналізу злочинності та організації запобігання її проявам) [5, с. 187].

Детермінація – це найбільш загальна категорія, що характеризує залежність одних явищ, процесів і станів від інших, а також свідчить про зв'язок між речами та явищами. Саме це значення поняття «детермінація» використовують у науковій літературі. У кримінології воно є об'єднує терміни «причини» та «умови».

Так, М. П. Клеймьонов висловлює думку, що злочинність як складне соціальне явище зумовлене системою детермінант. У цій системі виділяють детермінанти, безпосередньо (генетично) пов'язані зі злочинністю. Комплекси таких детермінант (причин) закономірно породжують наслідок – злочинність. Цей процес називають причинністю. Йому властива взаємодія між: а) окремими детермінантами; б) причинами і наслідком; в) причинами та умовами. Умови можуть сприяти вчиненню злочинів, перешкоджати реалізації злочинних намірів або бути нейтральними стосовно кримінальної поведінки [6, с. 64–65].

Діалектичний детермінізм висловлює зв'язок підстави і похідного, причини і наслідку, умов і зумовленого, зв'язок опосередкування. Детермінізм – це зв'язок, який залежить від речей (властивостей речей і відношень між ними, подій, процесів, станів), що може бути причинним, кореляційним, функціональним; зв'язком станів; системно-структурним тощо. У філософській літературі зазначено, що існує 32 види детермінації, однак розкрито менше третини. Розрізняють причинові та непринципові детермінації. До останньої групи належить статистична кореляція, зв'язок станів, системно-структурна детермінація тощо. Типологія детермінації за формами заснована на ступені (силі) залежності: 1) жорстка детермінація (однозначний зв'язок); 2) кореляційні зв'язки; 3) імовірнісні зв'язки; 4) розпливчасті зв'язки. За часом розрізняють детермінацію минулого, сьогодення і майбутнього, за способами – детермінацію динамічну (однозначну) і статистичну (багатозначну, імовірнісну), інформаційну та фізичну, а за природою матеріальну й ідеальну (щільову) [7, с. 23].

Таким чином, кримінологічна детермінація є різновидом соціальної детермінації. До процесу детермінації належать причини, умови та корелянти. Детермінація охоплює різні

зв'язки: причиново-наслідкові, кореляційні, функціональні, зв'язки стану, структурно-системні тощо. Система охоплює усі три види детермінації у часі та є різновидом соціальної, статистичної (ймовірної), ідеально-цільової детермінації.

Детермінація – це зв'язок, що містить різні функції та залежності: спричинення, опосередкування і зумовлення. Серед детермінант важливішими щодо впливу є причини (спричинення) та умови (обумовлення). Корелянти відтворюють кореляційний зв'язок, який згодом, у міру визначення його природи, може конкретизуватися в інший вид зв'язку (зумовлення, опосередкування тощо). Системно-структурна детермінація відображає лише системні та структурні зв'язки. Види детермінант і детермінації у наведеному значенні повинні використовуватися і подібним чином визначатися та класифікуватися у теорії детермінації злочинності.

У кожній ланці причинового ланцюга (окрім самої причини) наявні й інші, пов'язані з нею детермінанти. Наприклад, це обов'язково умови формування причини цієї ланки та умови, які сприяють настанню наслідку дії зазначеної причини. У цій ланці можуть бути наявні й інші різновиди детермінант, зокрема корелянти. Всі детермінанти цієї ланки становлять її *детермінуючий комплекс*.

Список використаних джерел

1. Ярмыш Н. Н. Теоретические проблемы причинно-следственной связи в уголовном праве (философско-правовой анализ) : монография / Н. Н. Ярмыш. – Харьков : Право, 2003. – 512 с.
2. Кузнецова Н. Ф. Проблемы криминологической детерминации / под ред. В. Н. Кудрявцева. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 208 с.
3. Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии (О структуре индивидуального преступного поведения) : монография / В. Н. Кудрявцев. – М. : ТК Велби, 2007. – 176 с.
4. Лунеев В. В. Курс мировой и российской криминологии : учебник : в 2-х т. / В. В. Лунеев. – М. : Юрайт, 2011. – Т. 1 : Общая часть. – 1003 с.
5. Закалюк А. П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика : у 3 кн. / А. П. Закалюк. – Київ : Ін Юре,

2007. – Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.

6. Клейменов М. П. Кримінологія : учебник / М. П. Клейменов. – М. : Норма, 2008. – 448 с.

7. Нежурбіда С. І. Кримінологічне вчення про причинність злочинності / дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Нежурбіда Сергій Ігорович. – Київ, 2015. – 605 с.

Турлова Ю. А. – кандидат юридичних наук, начальник відділу науково-методичного забезпечення прокурорської діяльності поза сферою кримінальної юстиції управління науково-методичного забезпечення прокурорської діяльності Національної академії прокуратури України

ВІДНОСНА ПОШИРЕНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОСЯГАНЬ

Одним із напрямів кримінально-правового впливу на екологічну злочинність є проблема криміналізації екологічних посягань, від чого залежать межі кримінально-правової охорони та її ефективність. Варто зауважити, що кримінально-правові норми, які встановлюють відповідальність за екологічні злочини, будуть досконалими та стануть реальним інструментом впливу на поведінку потенціальних порушників екологічного законодавства з метою утримання їх від вчинення злочинів цієї категорії лише за умов дотримання науково обґрунтованих принципів криміналізації суспільно небезпечних діянь.

Серед чинників, що слугують підставами встановлення кримінально-правової заборони, виділяють передумови, які забезпечують соціальну адекватність криміналізації, її припустимість у контексті основних характеристик соціальних систем і процесів суспільного розвитку, відповідності кримінально-правової норми рівню, характеру суспільної свідомості та стану громадської думки. Однією з таких підстав криміналізації є передумова відносної поширеності діяння.

Сутність відносної поширеності діяння (як другої передумови криміналізації) полягає у тому, що діяння, яке криміналізується, має бути, з одного боку, досить поширеним,